

”עמד במקומו וקיבל, עקר ממקומו וקיבל”

שבת דף ה'.

הרב דניאל מילר

א. הקדמה – פירוט הסוגיה :

הסוגיה המובאת בזאת, עוסקת בראשיתה באופן בו אדם מקבל בידו חפץ הנזרק ע”י אחר, והוא מקבלו אם ע”י עמידה או ע”י עקירה קודמת. מתוך כך מתלבטת הגמ' מה יהא הדין, במקרה מקביל בו המקבל הוא הזורק עצמו קודם לקבלתו. סותמת הגמ' ולא מרחיבה את הדיבור בתיאור המציאות המתבררת ונידונת בזאת. דווקא בשל כך, ניתן לעמוד על מספר סברות יסודיות הנוגעות באופן ישיר למלאכת הוצאה דרך העיון במצבי הזריקה השונים.

זה לשון הגמרא :

”בעי ר' יוחנן זרק חפץ ונעקר הוא ממקומו וחזר וקיבלו מהו? מאי קמבעיא ליה – אמר רב אדא בר אהבה שני כוחות באדם אחד קא מבעיא ליה, שני כוחות באדם אחד דמי וחייב או דילמא כשני בני אדם דמי ופטור? תיקו”.

ב. השוני בין זריקה להעברה :

טרם הבנת האפשרויות המתבררות במהלך הסוגיה, נתבונן בביטוי המופיע ומוזכר בבעייתו של ר' יוחנן כיסוד הספק – ”שני כוחות באדם אחד קא מבעיא ליה...”, כיצד לצרף את כח העקירה עם כח ההנחה, כאשר הספק הוא במצב בו אדם פועל ע”י שני כוחות נפרדים – האם ניתן לחברם ולראותם כאחד. והנה, מעיר הרש”ש¹, מה בין זה לבין כותב שתי אותיות, שאפילו כתב אחת בבוקר ואחת אחה”צ, מצטרפות הן זו לזו כמבואר בפרק 'הבונה'², אף שודאי נעשות הן בשני כוחות כפי שפער הזמן מעיד? הרי משם משמע, שאין גריעותא בכך שהמלאכה נעשית ע”י צרוף של שני כוחות, והסיבה ברורה – כך היא צורת עשיית המלאכה. מדוע כאן הגמ' מתלבטת?

אבל יש לשאול יותר, הרי כל העברת ד”א ברה”ר בנויה מחיבורם של שני כוחות זל”ז, כח העקירה וכח ההנחה, ולא שמענו כי קיים ספק בגמ' באשר ליכולת צירופם זל”ז, ומה איפוא המיוחד במקרה זה?

על כורחנו יש לחלק בין זריקת ד”א לבין העברת ד”א, ולכן מה שברור בהעברה וממילא בכתיבה (ובזאת נדחה את טענת הרש”ש), אינו פשוט בזריקה בגלל המיוחד שבה והמאפיין אותה. השוני גם בולט בעצם התיאור הבסיסי של מעשה הזריקה, שהרי זריקה שתמית אין בה שני כוחות, סו”ס הוא רק זורק ולא שותף בהמשך הדרך של החפץ, בניגוד להעברה. העברה איפוא, תמיד מורכבת משני כוחות, אך

¹ ד”ה ”גמרא”.

² דף ק”ה.

בזריקה, פעולת הזורק מסתיימת עם הזריקה והוא – לכאורה – אינו שותף למעשה הנחת החפץ הנזרק. לכן מותלבטת הגמ', האם הדין משתנה במקרה בו נוצר כח שני בזריקה, כח ההנחה, כתוצאה מהשתתפות מעשית בהנחת החפץ.

אמנם א"א לומר שאין הזורק שותף כלל להנחה, שהרי מתחייב הזורק בסופו של דבר על שעשה הכל. אלא י"ל שהמלאכה הזו (=זריקה) מקבילה באופן מסוים למלאכת אפיה; אפיית הפת אמנם נעשית רק בסוף התהליך, אך נגרמת מכח הנחת הפת בתנור. כך גם כאן – ההנחה אכן מתרחשת בשעתה, בעת ההנחה, אך נעשית ונגרמת מכחו בזמן הזריקה, היא מיוחסת לו כי היא נעשית – כשתיעשה – מכחו שהיה בעת הזריקה. לדרך זו, הרי שהכח הפועל בעקירה כולל עתה גם את ההנחה שתיעשה לאחר מכן בפועל.

ג.

כאמור, ר' יוחנן מבחין בין "עמד במקומו וקיבל" שחייב, לבין "עקר ממקומו וקיבל" שפטור. מה החילוק?

ניתן להבין את הפטור במקרה של "עקר" באחת מן השתיים: או שאין ההנחה של העוקר אלא של השני, ולפנינו צירוף של שניים, או שההנחה אינה גורם מחייב בזריקה כזו, ולא משום שהעוקר לא הניח אלא משום שההנחה אינה שייכת לזריקה כי נעשתה שלא באופן הצפוי לה מלכתחילה.

והנה, מדגיש רש"י כבר בראש העמוד³ כי סיבת החיוב במקרה הראשון היא, כי הזורק "עבד עקירה והנחה" לעומת סיבת הפטור במקרה השני (עקר וקיבל) כי "לא אתעביד הנחה מכחו", וכעין זה חוזר רש"י בסוגייתנו ומבאר⁴ כי הזורק פטור "דלא עבד הנחה". דהיינו, סיבת הפטור אינה נובעת מהנחה שנעשתה שלא במקומה הצפוי בעת הזריקה (אפשרות ב' דלעיל) כי אם משום שההנחה נעשתה ע"י השני. בפשטות, זהו פטור הכלול בדין של 'שניים שעשאוה' הכולל גם את המציאות של "זה עוקר וזה מניח"⁵. ואכן, ברש"י בסוגיה נוספת⁶ מפורש כי הו"ל 'שניים שעשאוה', וכן רש"י בסוף סוגייתנו⁷ מעיר לכלל זה.

אם כך: במקרה הראשון שעמד, חייב הזורק כי השני פסיבי לחלוטין (עמד) והזורק עשה הכל. ובמקרה השני, פטור הזורק כי ההנחה שנעשתה היא של השני (העוקר) ולא של הראשון, לא היתה זו ההנחה הבאה מכחו (וממילא שניהם עשאוה). עיקר ההבחנה בין המקרים, היא על דרך ביצוע ההנחה ע"י השני – באופן פסיבי בהיותו עומד, או באופן אקטיבי ע"י שותפות בהינוח החפץ. אם כך, מיקומו של השני בעת הזריקה אינו משמעותי לדרך זו, אלא שותפותו (או אי שותפותו) במעשה ההנחה היא הקובעת. ואם תאמר, והרי אם השני לא היה בעת ההנחה במקומו הראשון, אף שלא היה שותף למעשה ההינוח, סוף סוף יש לפטור את הזורק משום שהחפץ לא נח במקום המיועד והצפוי לו בעת הזריקה ואין זו ההנחה הקבועה מראש? משמע, שאין זו נקודה משמעותית ואין בה סיבת פטור. בטעם הדבר י"ל, מתוך מה שביירנו לעיל,

³ בד"ה "חייב" ובד"ה "פטור".

⁴ בד"ה "פטור".

⁵ המבואר לעיל דף ג'. ואכמ"ל בבירור הכלל ושייכותו למקרה זה.

⁶ דף ק"ב. ד"ה "קלטה".

⁷ ד"ה "כשני". אמנם יש להעיר כי לכאורה פלא הוא שרש"י הזכיר כלל זה רק בהמשך הסוגיה, בהסבר הדיון במקרה בו מתלבט רבי יוחנן כשעקר הוא ממקומו וקיבל, ולא מזכיר זאת בתחילת הסוגיה, בבירור יסוד הדיון, ובהמשך נדון בכך.

שמעשה ההנחה נעשה בסוף ולא בעת הזריקה, מכח מה שכלול בשעת הזריקה. ממילא, מכיון שהמעשה מתרחש עם ההנחה, מה לי אם נח במקום המיועד או לא, הרי אין משמעות לייעודו של המקום.

ד.

עתה, לאחר שבורר השוני בין שני המקרים, צריך לברר במה מסתפק ר' יוחנן כשהוא עצמו (הזורק) עקר ממקומו וכו', מה לי אם מעורבים כאן שניים או אחד? יש לדקדק בפשט הגמרא. לאחר שמובאת בעייתו של ר' יוחנן ("זרק... מהו") מקשה מיד הגמרא – "מאי קמבעיא ליה", מה הספק. משמע, ישנה סברא פשוטה לצד זה או זה, ולכן לא ברור מהי נקודת הספק. מה פשוט מסברא? מרש"י נשמע, שסברא פשוטה היא לחייב, כי – "מאיזה טעמא יפטור, הא עבד עקירה והנחה"⁸. מדוע כ"כ פשוט היה לחייב במקרה זה?

נתבונן מהו המקרה הנידון. ההנחה היתה באופן שהוא אינו מעורב בה כלל לאחר שנעקר, מקרה המקביל לאפשרות הראשונה במקרה של שניים שהיו מעורבים (=עמד), וא"כ אין סיבה כלל לכאורה לפוטרו כאן, וכי בגלל שאותו אחד היה הפסיבי בהנחה, גרע ממצב בו שניים מעורבים במעשה דומה? יתר על כן, כשהגמ' מפרטת בהמשך את צדדי הספק, מוסבר שם – כפי שהוזכר לעיל – כי ישנם כאן שני כוחות, ולכאורה היכן הכח השני?

על כרחך, המקרה הנידון מקביל לאפשרות השניה במקרה בו מעורבים שניים (=עקר), כלומר – שהוא היה אקטיבי, פעיל, בפעולת ההינוח. בזאת ישנם אכן 'שני כוחות', כח העקירה וכח ההנחה, הנפרדים זה מזה.

ואכתי צ"ע; נכון ששני כוחות הם, אך סו"ס אדם אחד עשאים, ולמה לא לצרפם? זו שאלת הגמ', וכך מסבירה רש"י וכדלעיל. ונוסיף, אם לעיל ראינו כי סיבת הפטור במקרה של שניים, היא בגלל 'שניים שעשאוה', הרי כאן "שניים" הם אותו אחד! על כך עונה הגמרא ומבארת כי מוקד הבעיה הוא, "שני כוחות באדם אחד קא מבעיא ליה...". ויש להתבונן מהם צדדי הספק.

תוס' הרא"ש מתבטא בזה"ל⁹: "דטעמא דבשני בני אדם פטור דכיון שלא הניחה ללכת עד מקומה לא הויא הנחה, ה"נ כיון שחטפה מהילוכה ולא היתה עדיין עומדת לנוח אינה נקראת הנחה. או דילמא כאדם אחד דמי, דגבי שני בני אדם האי דפטור לאו משום דלא חשיבא הנחה אלא משום דהוי שנים שעשאוה הילכך האי דעבד הכל חייב". אולי נבאר כך: אם לעיל היה פשוט לגמרא, כי עקר וקיבל – פטור, ה"ז בגלל שהראשון עקר והשני הניח (וממילא, כשאחד עשה הכל – חייב). עתה מסתפקת הגמ' שמא סיבת הפטור היא בגלל שאין כאן הנחה, כי לא נח החפץ במקום הצפוי לו בעת העקירה, וזו סיבת הפטור (וממילא כשאחד עשה הכל – סיבת הפטור במקומה עומדת).

אך קשה מאד לבאר כך, שכן אין הסברא תואמת את מה שהנחנו במהלך הגמ', כי אין משמעות לשאלת המקום המיועד להיות מונח בו לעומת המקום שהונח בו בפועל. ועוד, היכן כל זה נכנס בדברי הגמ' שהספק הוא בהבנת הכלל של "שני הכוחות", מה להגדרת שני הכוחות ולספק המבואר בסיבת הפטור?

⁸ ד"ה "מאי".

⁹ ד"ה "הכי גרס רש"י".

לכן, אולי ניתן לבאר באופן שונה את צדדי הספק: אם מקודם היה ברור כי סיבת הפטור במקרה שעקר וקיבל היא בגלל הנחת השני המעורבת כאן, הרי שכאן יש צד לומר (מה שנשלל לעיל) כי חסר אכן במעשה ההנחה מאחר ולא נח במקום בו היה עליו לנוח. בזאת מסתפקת הגמ' מהי סיבת הפטור, ונפק"מ למקרה בו אחד עשה הכל: מחד (לסיבה ראשונה), עשה עקירה ועשה הנחה ועל כן חייב, ומאידך (לסיבה השנייה), כיון שזו הנחה שאינה כלולה בזריקה כי התפץ נח במקום שונה – חסר בהנחה ופטור.

אלא שלא ברור אכתי מה טעם לעורר סברא כזו, שהרי – כפי שהוקדם לעיל – ההנחה נעשתה בשעתה, ומדוע לחוש לכוונה הקיימת בעת העקירה? כמו"כ, קשה להעמיס הסבר זה בלשון הגמ' המעמידה את הספק על הגדרת שני כוחות באדם, ואין כאן זכר לצדדי הספק שהוזכרו בזאת.

ניתן אולי לבאר באופן שונה, לפיו הספק של הגמרא הוא בהגדרת מעשה ההנחה. כלומר, עד כה הנחנו כהנחת יסוד שאף שההנחה מיוחסת לזורק, היא מתקיימת ונעשית בשעה שהחפץ מונח. שמא הגמ' כאן מעוררת ספק על הנחה זו, ומבארת שההנחה כולה נעשית בשעת הזריקה וכלולה בה. ובזאת תלויים צדדי הספק, כי אם ההנחה נעשית בשעתה ממש, אין זה משנה מה היתה הכוונה בזמן הזריקה, ולכן כשעקר ממקומו אחר – פטור, ואילו כשאחד עשה הכל – חייב, כי עשה גם הנחה וגם עקירה. אך אם מעשה ההנחה כלול בזריקה, הרי שגם כשאחד יעשה הכל א"א לחייבו, כי ההנחה המקורית (הכלולה בזריקה) לא יצאה לפועל. בזאת מסתפקת הגמ', בהגדרת זמן ההנחה.

אך אכתי קשה לבאר כך, הן בגלל שדחוק להעמיס ספק זה בפשט לשון הגמ' המתלבטת בהגדרת 'שני כוחות', והן מפירוש רש"י. שהנה, לדרך זו, הסברא של 'שניים שעשאוה' אמורה להיות סיבה לחייבו, כי יש כאן שילוב של שתי פעולות, שני מעשים, והוא עשה את שניהם ולמה לא לחייבו. אבל, רש"י מזכיר כלל זה של 'שניים שעשאוה'¹⁰ כסיבת פטור!

על כן ניתן אולי לבאר כך: נשאר הגמ' בעמדתה – כפי שבוארה לעיל – לפיה ההנחה נעשית בסוף (עם ההינח) אף שפועלת כמובן מכח מה שנעשה בשעת הזריקה, ואין איפוא משמעות לכך שהחפץ נח שלא במקום הצפוי עקב מעורבות נוספת בדרך. הספק במקרה של אחד שעשה הכל, הוא – כפי שסברנו בתחילה – רק במקרה שהוא עוקר (מקביל ל"עקר... וקיבל" שבתחילת דברי ר' יוחנן, בו מעורבים שניים) ואח"כ פועל הנחה שניה. אכן, מסברא היה נראה לחייב כי עשה גם עקירה וגם הנחה (ולכן מקשה הגמרא – "מאי קמבעיא", כי, כרש"י, יש לחייב מסברא), אלא שהספק הוא בהבנת המושג 'שניים שעשאוה' ובהיקפו¹¹. ההתלבטות היא האם ישנה מגבלה ביכולת לצרף שני אנשים שונים לחיוב, או אולי בצירוף שני כוחות שונים לחיוב. ובזאת נפק"מ, כשאחד עשה את שני הכוחות בנפרד, האם ניתן לצרפם (כי אדם אחד הוא) או לא (כי שני כוחות הם). זהו תוכנו של הדיון על "שני כוחות באדם" ויכולת צירופם זה לזה; אם "כאדם אחד דמי", חייב, כי אין כאן 'שניים שעשאוה', ואם "כשני בני אדם דמי", פטור, כי "הו ליה שנים שעשאוה" (לשון רש"י), והעקירה וההנחה מנותקות זו מזו. מתוך כך ברור גם מדוע מובא כלל זה של 'שניים שעשאוה' ברש"י כסיבת פטור בהקשר הנידון.

לסיכום שיטתו של רש"י, המייחד את פעולת הזריקה הוא שההנחה נעשית בנפרד מהעקירה, אף שהכח המפעילים הוא אחד ונעשה בעת הזריקה. אין צורך, מחד, שההנחה תהא במקומה הצפוי בשעת הזריקה, כי ההנחה לא מתחילה אז, אבל, מאידך, אם אחר פועל ההנחה וממש מניח באופן פעיל ("עקר") –

¹⁰ ד"ה "כשני".

¹¹ אף שאין כאן המקום לברר את יסוד הפטור שפטרה התורה, יש לציין כי לא בכדי הוא מופיע במשניות לקמן בדף צ"ב בעניין הוצאה, כמקור ראשוני לדין זה.

הוא המניח ואי אפשר לצרפו לעוקר. הספק, כשאחד עוקר ממקומו, הוא אם מצרפים את עקירתו להנחתו וכפי שבואר בטעם הספק.

ה.

לא כן דעת הר"ח. וכך לשונו¹²:

"ור"ח גריס איפכא: 'כשני בני אדם דמי וחייב' – דאמר לעיל עמד במקומו וקבל חייב, וה"נ כי קבלה הוא עצמו ולא חטפה מהילוכו ליחייב דהא איתעביד מחשבתו, 'או דילמא כאדם אחד דמי ופטור' – דהוי כמו שנותן מימינו לשמאלו דאע"פ שהעבירה ד' אמות פטור".

השוני בין הר"ח לבין הדרך בה בוארה הסוגיה לעיל (שיטת רש"י) מודגש במספר דברים¹³: ראשית, בהעמדת הספק, שהרי הצד של "שני כוחות באדם... כשני בני אדם דמי" לדרכנו לעיל מהווה סיבה לפטור, ובגירסת הר"ח זו סיבת החיוב. ועוד – המקרה המסופק, לרש"י, הוא באדם אחד ש"עקר... וקיבל" (דוק בפשט הגמ', ברש"י, ולעיל הרחבנו מדוע הכרחי לבאר כך). ואילו לר"ח צריך לבאר שהמקרה באדם אחד מקביל למקרה הקודם בשניים ש"עמד... וקיבל" והיה פסיבי בהנחתו, ולכן אם כשני בני אדם, הרי שחייב, כדין שני בני אדם כשעמד (ואף שבר"ח אין הדבר הכרחי, מ"מ תוס' והראשונים נקטו כך בדבריו כדבר פשוט, ולפי המבואר מוסבר גם מדוע).

ואכן, מקשה הרשב"א כי אין הדבר נשמע בפשט הגמרא, שכן משמע שבעיני ר' יוחנן מתייחסת למצב המקביל במציאות הקודמת ש"עקר" ממקומו וקיבל, ולא במציאות של "עמד וקיבל", כפי הנדרש לכאורה בר"ח.

וז"ל הרשב"א¹⁴: "ואינו מחוור לי, דכיון דאמר ר' יוחנן עמד במקומו וקבל חייב נעקר ממקומו וקבל פטור, נעקר הוא ממקומו וקבל מאי, ודאי משמע בהא נעקר הוא ממקומו הוי כעין נעקר חברו ממקומו וקבל, כלומר שקבלו דרך עקירה שלא נח החפץ מכחו של ראשון אלא מכחו של שני, והכא נמי כשנעקר וקבלו שלא נח מכח זריקה ראשונה".

הרמב"ן מוסיף ומקשה טפי, שהרי לדרך זו (ודווקא לדרך זו), שני הכוחות בשני בני אדם הם הסברא לחייב, אך אם הנידון הוא באופן בו הוא פסיבי בקבלת החפץ ("עמד"), מהו כאן הכח השני? זו לשונו¹⁵: "ולא דאיק לי, דהני לאו שני כוחות נינהו דעקירה והנחה בכח אחד הוא".

הנה, יש לשים לב לעוד נקודה המודגשת בר"ח אך לא בשיטת רש"י, והיא – מחשבתו של הזורק. כך לשון תוס'¹⁶ המביאים את דברי הר"ח: "וה"נ כי קבלה הוא עצמו ולא חטפה מהילוכו ליחייב דהא איתעביד מחשבתו". וכן בפירושו מדגיש הר"ח את כוונתו: "נעקר ממקומו אחרי שזרק שקבלה, פטור

¹² מצוטט מתוך דבריו, המובאים באופן חלקי בראשונים (עי' תוס', רמב"ן, ועוד).

¹³ הרמב"ן בסוף דבריו מסיים ומדגיש כי "יש לרש"י ז"ל פירוש אחר טוב מזה", לאפוקי שלא נטעה בהבנת הר"ח כרש"י. ויש לעי' מה היתה הה"א בזיהוי הפירושים זה עם זה.

¹⁴ ד"ה "הכי גרס ר"ח".

¹⁵ ד"ה "כתוב".

¹⁶ ד"ה "כשני".

הזורק שהרי לא נצטרך כוונתו לקבל באותו מקום, ממילא באה לידו". מה עניינה של המחשבה כאן? בפרט, דוק שתוסי' מדגיש בעקבות הר"ח, ומוסיף צד זה של "מחשבתו" גם כגורם החיוב, ותימא למה לו להוסיף סיבה זו, והרי די לחייבו על כך שגם עקר וגם הניח?

הנה בעקבות קושיית הרשב"א, נראה לבאר בר"ח כי גם במקרים בהם פשוט לר' יוחנן הדין – שני המקרים בהם מעורבים שניים – הרי שהשני הוא פסיבי ואינו שותף בהנחה. לכן, גם הדין במקרה של אחד הוא באופן שהוא פסיבי בהנחתו, בהקבלה למקרים הקודמים (וסרה קושיית הרשב"א).

רק שאז יש להקשות, מה בין שני המקרים הראשונים (עמד, עקר)? נראה לומר, כי הר"ח למד – בשונה ממה שקודם בואר ברש"י – כי מעשה ההנחה כבר נעשה בהתחלה ולא בסוף הזריקה ומכוחה; כביכול, בעת שזורק, הוא גם עוקר וגם מניח. זו נקודת המוצא שלו בהבנת ענינה של הזריקה. אשר על כן, לדרך זו כבר יש מקום לומר שאם החפץ לא הונח במקום שנועד לו בעת הזריקה, שזהו השלב בו כבר בוצעה ההנחה, אין זו הנחה הכלולה בזריקה ופטור.

זו כוונת הר"ח בהדגישו את התקיימות מחשבתו וכוונתו. אשר על כן, יש לבאר את דינו של ר' יוחנן כך: כאמור, כל הדין הוא בעת שלא היה השני שותף ממשי בהנחה ולא פעל בה דבר, ומסתבר בפשטות שאם כן פעל בהנחה, יהא הראשון פטור (ואין זה המקרה הנידון בסוגיה). טעם הדבר, לא בגלל שיש שניים שעשאוהו כדלעיל, אלא יותר מפני שזו לא ההנחה הכלולה בזריקה, זו הנחה חדשה, והנה לנו מקרה בו ישנה עקירה ואין בה הנחה (שהרי ההנחה המתבצעת אינה זו שנעשתה בזריקה). הדין בר' יוחנן הוא באופן בו השני פסיבי ולא פועל בהנחה; אם עמד וקיבל חייב, כי הונח החפץ במקום בו היה עליו לנוח, שהרי – כך לר"ח – השני עמד ולא נע ממקומו משעת הזריקה ועד להנחה, שהיא זו הכלולה בזריקה. אך כשעקר וקיבל, אף שהיה פסיבי לדרך זו, שינוי מיקומו של השני מזמן הזריקה ועד זמן ההינח (=עקר) גורם לכך שהחפץ לא מונח באותה הנחה הכלולה בזריקה, שהרי נח במקום שונה, ופטור כי לא התקיימה מחשבתו.

אמנם גם לדרך זו, במקרה בו בעת שזרק מחשבתו היתה לכך שהחפץ ינוח גם במקום אחר מהצפוי לו בעת הזריקה, כגון שזרק על דעת שירוך שני ויקבלו היכן שיהיה – חייב כי אתעבידא מחשבתו. כך גם מפורש ברמב"ם, אשר מפשט לשונו נראה שנקט כר"ח¹⁷, ומפורש בדבריו¹⁸: "...לפיכך אם נתכוון בשעת זריקה לכך, חייב".

מהו ספקו של ר' יוחנן? כהמשך למקרים הקודמים (וכפי שהודגש לעיל בעקבות קושיית הרשב"א), הרי הנידון הוא באופן שאחר שזרק ורץ, קלטו באופן פסיבי בלא שותפות ממשית בהנחה. שהרי כפי שכבר הודגש, אם הוא פעל הנחה חדשה, פשוט שאין זו ההנחה שנעשתה בזריקה ויהא פטור (דוק, גם באחד, ולא שייך כאן כלל לצרף העקירה עם ההנחה החדשה). ממילא, כיון שרץ ותפס באופן פסיבי, הרי שאם מחשבתו כלל לא היתה לכך ואחר שזרק נתחרט ורץ ותפס, פשוט שיהא פטור כי אין זו מחשבתו בזמן הזריקה; על כרחך, הנידון הוא שכוונתו בעת הזריקה היתה לכך. והנה, במקרה כזה בו מעורבים שניים – חייב וכפי שבורר, לכן מקשה הגמרא "מאי קמבעיא", למה לפטור.

מבאר הר"ח: "אפילו הכי אדם אחד הוא, לא נעקר ממקום זה והונח במקום אחר, אלא – מקום העקירה הוא מקום הנחה, כי שניהם כאחד הן". ומסביר תוס'י¹⁹: "דהוי כמו שנותן מימינו לשמאלו דאע"פ

¹⁷ שיטתו תורחב אי"ה בהמשך.

¹⁸ הל' שבת פרק י"ג הלכה י"ג.

¹⁹ ד"ה "כשני".

שהעבירה ד' אמות – פטור". מעיר התוס' רא"ש²⁰, מה הדימוי למעביר מימינו לשמאלו, הרי באופן זה שמעביר – כך הוא עומד ונשאר במקומו, לעומת סוגיין שהוא נע ממקום למקום²¹!:

נראה לבאר, כי פשוט שאם עומד במקומו ומעביר מיד ליד – אזי הוא פטור. וזה, בין אם נניח שהחפץ בהיותו בידו, מיקומו על הקרקע שתחת העומד, שאז פשוט שהחפץ נמצא במשך התנועה באותה נקודה, ובין אם נניח שמיקומו של החפץ הוא ידו המחזיקתו, גם אז ככלות הכל, החפץ כל הזמן בידו ולא שינה מיקום.

ממילא צריך לומר, כי חידושו של הר"ח הוא לפטור באופן שמחזיק את החפץ והולך ד"א ומעבירו מיד ליד לאחר הליכה זו. וזהו לר"ח – בביאור הגמ' – הצד לפטור את הזורק ורץ ותופס, כי ה"ז כמעביר מיד ליד לאחר שהלך בפועל ד"א.

אבל אכתי צ"ע בדימוי. שהנה, לעיל²² בסוגיית עקירת גופו משתמע²³ כי – לרוב הראשונים – מיקום החפץ בהיותו בידו, הוא מיקום רגליו, ומכיון שלמסקנה שם עקירת והנחת גופו הם כעקירת והנחת החפץ – הרי שעקר החפץ בעקירתו והניחו מחדש בהנחתו, ותימא מה טעם לפטור!

נראה לחלק בזאת בין מעביר מרשות לרשות לבין מעביר ד"א ברה"ר. האחרונים מביאים מרי' חיים מבריסק²⁴ חלוקה עקרונית בין הנושאים. מעביר מרשות לרשות, זהו מצב נתון, אובייקטיבי, החפץ עבר מרשות אחת לזולתה והנה לפנינו הוא אינו באותו מקום. אבל, במעביר ד"א, א"א לומר שהחפץ עבר מרשות לרשות באופן מוחלט; סו"ס הוא עדיין באותה רשות, רק שינה מקומו כלפי ד"א של האדם! דוק ותמצא, עצם המציאות של ד"א תלויה באדם שקובע להן מעמד מיוחד סביבו, ואין הן מוגדרות – אובייקטיבית – כרשות לעצמה. סברא גדולה איפוא היא, כי היות החפץ משנה רשותו בתוך רה"ר, מותנית באדם שמעבירו ד"א וקובע ששונתה רשותו²⁵. אשר על כן, יש לומר כי הסוגיה לעיל המסיקה כי הנחת ועקירת גופו הן כעקירת והנחת חפץ – זהו דווקא כשמעביר מרשות לרשות, כי שם החפץ נמצא – עובדתית – ברשות אחרת, ודי גם באופן זה של עקירה והנחה²⁶. מה שאין כן במעביר ד"א, שמכיון שעובדת העברת החפץ מרשות לרשות תלויה בו ולא במיקום החפץ כשלעצמו, אין די בעקירה והנחה שכזו. שהרי דוק, במעביר מרשות לרשות, הברור הוא אם די בהעברה שנעשית בצורה זו, אך במעביר ד"א היא גופא השאלה – אם היתה כלל העברה.

זהו א"כ הדין בגמרא לפי ביאור הר"ח: מחד, הזורק חייב כי זרק באופן שתנוח בידו במקום בו יהא עם ההנחה, ומחשבתו נתקימה. מאידך, אולי נתחדשה כאן הלכה, שלא נצרף את הכוחות זה לזה, כי הרי זה כמעביר ד"א וכדלעיל, שהרי סו"ס החפץ נשאר בידו (ואין להקשות, אדרבה, מה הספק, מה בין זריקה להעברה. כי יש לחלק שהרי סו"ס בזריקה החפץ בשלב מסוים לא היה בידו).

²⁰ ד"ה "הכי גרס רש"י".

²¹ ע"י שפת אמת, חתם סופר ועוד אחרונים.

²² דף ג'.

²³ אכמ"ל בבירור הסוגיה ואנו נתמקד בעיקר במה שמתברר שם במסקנה.

²⁴ ע"י אבהא"ז גניבה פ"ג ועוד.

²⁵ עניין זה מתברר ביתר תוקף ובירור בסוגיות נוספות, כגון לקמן דף ח': בעניין "זירזא דקני", וכן לקמן ה': בעניין "עומד לכתף" ועוד.

²⁶ מובן שיש להרחיב בהבנת הלכה זו, בה"א ובמסקנה, וביכולת להסיק מכך לגבי אופי העקירה וההנחה, אך אכ"מ.

ממילא, סרה קושיית הרמב"ן שהובאה לעיל, 'מה כאן שני כוחות', כי הנידון כאן הוא היכולת לצרף באדם אחד את ההנחה החדשה – שהיתה במחשבתו – לעקירה הראשונה.

לסיכום שיטה זו כפי שבוארה, הסוגיה כלל לא דנה במציאות בה ההנחה נעשית באופן פעיל. מוקד הדיון הוא בשאלת הימצאות השני במקום הצפוי להנחה, כאשר נקודת המוצא היא שההנחה נעשית כבר בזריקה ואשר על כן היא אמורה להיות ממש במקום בו הזריקה (=ההנחה) אמורה להתקיים. הדיון באדם אחד הוא, כשכוונתו לכתחילה להנחה כל שהיא (לא דווקא למקום הכלול בהנחה שבזריקה), שלכאורה ממילא יש לחייב אדם כזה שפועל עקירה והנחה חדשה כי מחשבתו נתקיימה, אא"כ – וזהו צד הספק – נשווה זאת למעביר ד"א בלי לעקור ולהניח. ומתוך מה שבורר, כל הנידון הינו רק בזרק ד"א ולא בזרק מרשות לרשות, כי שם תמיד חייב בעקבות מסקנת הגמ' לעיל²⁷.

ו.

יש לבחון את דרכו של הרמב"ם בסוגיה. שיטתו של הרמב"ם מבוארת בשתי הלכות שונות בפרק י"ג.

זו לשונו בהלכה י"ג: "הזורק חפץ מרשות לרשות או מתחלת ארבע לסוף ארבע ברשות הרבים וקודם שינוח קלטו אחר בידו או קלטו כלב או נשרף פטור, מפני שאין זו הנחה שנתכוין לה. לפיכך אם נתכוין בשעת זריקה לכך חייב".

ובהלכה ט"ו: "הזורק ונחה בתוך ידו של חבירו – אם עמד חבירו במקומו וקבלה, הזורק חייב שהרי עקר והניח, ואם נעקר חבירו ממקומו וקבלה פטור. זרק ורץ הזורק עצמו אחר החפץ וקבלו בידו ברשות אחרת או חוץ לארבע אמות, פטור כאילו נעקר אחר וקבלו. שאין ההנחה גמורה עד שינוח החפץ במקום שהיה לו לנוח בו בשעת עקירה".

והנה הרמב"ם מתייחס בשני מקומות לכוונת הזורק בהנחה ('אין זו הנחה שנתכוון לה', 'עד שינוח החפץ במקום שהיה לו לנוח בו בשעת עקירה'). לשון זו מעידה כי הרמב"ם, כר"ח, מייחס חשיבות למיקום ההינוח המקורי, ואין זה כרש"י. ומסתבר שהבין הרמב"ם ג"כ שההנחה נעשית בשעת הזריקה.

מ"מ, לא נראה שאת ספיקה של הגמ' (באחד שזרק וכו') מבאר הרמב"ם כר"ח. ראשית, משום שלר"ח, הדיון במקרה זה הוא רק בזריקת ד"א ברה"ר, ולא בזריקה מרשות לרשות (כפי שהוכחנו בבירור דעתו) ואילו ברמב"ם נשמע מפורשות שהדיון הוא במקרה בו זרק וקיבל "ברשות אחרת או חוץ לדי אמות". ועוד, בנימוק להכרעת הספק של ר' יוחנן (הרמב"ם פוסק שפטור, וטעמו – כלשון המ"מ – "וזה דרכו באלו הספקות") כתב הרמב"ם וז"ל "שאין ההנחה גמורה עד שינוח החפץ במקום שהיה לו לנוח בשעת עקירה". והנה, הרי לפי דרכו של הר"ח (כפי שבוארה לעיל) אין זהו הנימוק המתאים לצד הפטור, שהרי סיבת הפטור היא בגלל הדמיון למעביר!

ועוד יש לדקדק בשוני הקיים בלשון הרמב"ם בין שתי ההלכות במקרה של שניים שהיו שותפים למעשה. בהלכה י"ג מנמק הרמב"ם את סיבת הפטור במקרה שקלט (השני) את החפץ, בטענה ש"אין זו

הנחה שנתכוון לה", ואילו בהלכה ט"ו מנמק הרמב"ם ש"אין ההנחה גמורה עד שינוח החפץ במקום שהיה לו לנוח בו בשעת עקירה". מה טעם השוני?

יש גם להעיר על עצם ה"כפילות" (כביכול) ברמב"ם בהבאת הדין הנידון בשתי הלכות שונות, ובפרט בעובדה שאינן רצופות וביניהן מוזכרת הלכה נוספת (י"ד). כמו כן, בהלכה י"ג מוזכר גם מצב בו "קלטו כלב או נשרף" מה שאינו מוזכר כבר בשנית בהלכה ט"ו.

על כרחנו שתי הלכות שונות הן ושתי סוגיות מבוררות כאן בנפרד. יש מקום לומר כי סוגיין היא המוזכרת ברמב"ם בהלכה ט"ו, והסוגיא דלקמן בדף ק"ב היא זו המוכרעת בהלכה י"ג.

לקמן דף ק"ב. כותבת המשנה כך: "הזורק ונזכר מאחר שיצתה מידו, קלטה אחר, קלטה כלב, או שנשרפה – פטור".

והנה, את דין המשנה מבאר רש"י בשני מקרים שונים, דהיינו: דין "קלטה אחר" הוא דין של שניים שעשאוה, כלומר – (וכפי שבורר לעיל בתחילת דברינו), השני פעל בהנחה והיה שותף לה (=עקר מקומו"), ולפנינו שניים שעשאוה, זה עוקר וזה מניח. ואילו את דין "קלטו כלב או נשרפה" מבאר רש"י שחסר בהנחה משום "דבעינן מקום ד"י". מה טעם מבאר רש"י את שתי ההלכות (המובאות במשנה בכריכה אחת) באופן שונה?

נראה, כי מהסוגיה בגמ' נשמע כך. הגמ' מביאה את דין 'קלטה כלב' דלעיל ומקשה על רבה המחייב במקרה כעין זה, ומתמצת כי "התם (=המשנה) דלא מכוון, הכא (=רבה) דקא מכוון". ותימא, אם הנידון הוא באופן שהשני אקטיבי ופועל בהנחה וזו הנחתו שלו ולא של הזורק, כיצד כוונתו של העוקר תחייבו, סו"ס הכוונה לא יכולה לפתור את בעיית 'שניים שעשאוה'! אשר על כן מבחין רש"י במשנה בין שתי הלכות: לעומת הרישא ("קלטה אחר") המבוארת כדלעיל ('שניים שעשאוה'), הסיפא ('קלטה כלב') עוסקת במציאות בה ההנחה נעשית באופן פסיבי (ע"י הכלב, כדוגמת "או שנשרפה" ופשוט) וטעם הפטור שונה – חסר במקום ההינח. שהרי אין מה לדון בזה משום 'שניים שעשאוה' כי השני לא עשה דבר, אלא שחסר כאן בהגדרת מקום ההינח בפה הכלב או באש²⁸ ולכן פטור א"כ היתה כוונתו לכך²⁹.

נראה לומר, כי לא כך למד הרמב"ם את המשנה ולא חילק כרש"י בין הדינים. הרמב"ם הבין כי ההלכה כולה, בין אדם ובין כלב, היא באופן שההנחה נעשית בצורה פסיבית, לא בכח המניח (האחר או הכלב). סובר הרמב"ם – כר"ח – שההנחה נעשית בשעת הזריקה וברור שאין כאן דיון על מקרה שההנחה בפועל נעשית ע"י אחר, כי פשוט הוא שפטור אז הזורק, שהרי לא זו ההנחה שהיתה כלולה בזריקה, אין כאן זריקה שהסתיימה באופן מחייב. על כרחך, הדיון סובב סביב מקרה שהשני קלט ולא פעל בהנחה אך החפץ לא הונח במקום הצפוי שיונח בשעת הזריקה (=ההנחה). ככלל, פטור בכל הני, מה לי קלטו אדם מה לי קלטו כלב, ומתי חייב? אלו דברי רבה המבוררים בגמרא, כשהיתה כוונה לכך בשעת הזריקה, כי מחשבתו נעשתה ("קא מכוון" בלשון הגמרא). זהו הנידון בגמ' בדף ק"ב. ואלו דברי הרמב"ם בהלכה י"ג, דוק בלשונו.

בהלכה ט"ו מסכם הרמב"ם את סוגייתו, כאשר, כאמור, נקודת המוצא בדבריו היא (כמשתמע בהלכה י"ג) שההנחה מתבצעת ברגע הזריקה, וזו שיטת הר"ח. ברם, אף שהבין כר"ח, את הגמ' פירש כרש"י. שהרי לר"ח, במקרה של שניים, הן כשהשני עקר והן כשעמד, ההנחה נעשית בלא מעורבותו (וכן

²⁸ סוגיית מקום ד' על ד', ומיקומה בפרק קמא.

²⁹ זהו דין "אחשביה למקום ד", המבורר בסוגיה הנ"ל.

במקרה המסופק, באדם אחד). ואילו לרש"י, קיימת אבחנה בין שתי האפשרויות במקרה של שניים: כש"עמד" השני הוא לא היה שותף בהנחה, אך ב"עקר" ממקומו, בזה הוא פועל באופן אקטיבי בהנחה, ובמצב מקביל באחד ש"עקר", מסתפקת הגמ'.³⁰

הרמב"ם למד בהלכה י"ג כרש"י. המקרה הראשון ש"עמד במקומו וקיבל", זהו המקרה הזה למבואר בהלכה י"ג (ומקורו, כאמור, מהסוגיה לקמן), שהיה השני במקום שונה ממיקומו ההתחלתי ואשר על כן החפץ נח במקום שלא בזריקה, אך באופן בו מחשבת הראשון נתונה לכך. וכיון שהוא אינו שותף להנחה, הרי שהראשון חייב³⁰. במקרה השני של "עקר וקיבל", הבין הרמב"ם שהיה השני אקטיבי ופעל בהנחה, ואף שהראשון כיוון להנחה כזו בשעת הזריקה – פטור, כי זו הנחה חדשה, וא"א לחייב על הזריקה (אבל, לא מצד שניים שעשאוה' כרש"י, כי אם מצד החיסרון בזריקה, כר"ח).

במה מסתפק ר' יוחנן לפי הבנת הרמב"ם? הרמב"ם הבין כי מדובר במצב בו האחד שזרק ורץ וקיבל, היה אקטיבי בהנחה השניה, אך דעתו היתה לכך בשעת הזריקה. והנה, לשיטת רש"י, במקרה כזה הסברא אומרת שחייב, ולכן הקשתה הגמ' "מאי קמבעיא ליה", למה לפטור. אך לרמב"ם, כיון שהבין כר"ח, הרי שבמקרה כזה סברא פשוטה היא שפטור, כי אין זו ההנחה שהיתה כלולה בזריקה (אף שאחד עשאה). סו"ס, אין כאן יכולת צירוף של הנחה לעקירה, כי זו הנחה חדשה ולא הנחתו הראשונה שבוצעה עם הזריקה, וכונתו לכך כבר לא תועיל. לכן, זו שאלת הגמ' – "מאי קמבעיא". ודוק היטב, בניגוד לרש"י, לרמב"ם – פירוש השאלה הוא 'מה הספק, למה לחייב, והרי פשוט שפטור' (הפוך מרש"י!).

מתרצת הגמ': "שני כחות וכו'", כלומר – אף שסברא פשוטה היא לפטור, קיימת בכל זאת סברא לחייב, כי אולי זה דומה למעביר ד"א, שם דנים על צירוף של כח העקירה הראשוני עם כח ההנחה שבסוף, ומצרפים אותם למעשה אחד, ואף כאן באדם אחד יש מקום לומר שנצרפם אף שהם נעשים בזריקה, ונדמם להעברה להיותם כאדם אחד ולחייב. למסקנה, הוכרע שפטור, וכניסוח הרמב"ם "שאין ההנחה גמורה עד שינוח החפץ במקום שהיה לו לנוח בו בשעת עקירה".

---

³⁰ ואף שהרמב"ם לא ניסח כך מפורשות, סמך הוא על הלכה י"ג הקודמת להלכה זו, ושמא זו הסיבה לפיה הקדים הרמב"ם את הסוגיה בדף ק"ב לסוגיין, כדי להניח נקודה זו בראש.